

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

УДК 323. 28:2(075.8)

Фердман Г. П., к.держ.упр., с.н.с.

Військова академія (м. Одеса), Україна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЕЛЕКТИЧНОСТІ РЕЛІГІЙ

Стаття присвячена релігії, як важливому елементу попередження та запобігання можливих терористичних актів; висвітлено роль державної влади на місцях по забезпеченню проведення державної політики щодо релігії і церкви; запропоновані заходи для попередження та запобігання тяжких наслідків можливих проявів тероризму від нетрадиційних релігійних сект України

Ключові слова: «тероризм», «релігія», «попередження», «запобігання», «національна безпека», «терористичний акт», «секта»

Вступ. Тероризм у будь-яких формах свого прояву перетворився в одну з небезпечних за своїми масштабами, непередбачуваністю і наслідками суспільно-політичних і моральних проблем, з якими людство увійшло у ХХІ сторіччя. Тероризм і екстремізм у будь-яких їхніх проявах усе більше загрожують безпеці багатьох країн і їхнім громадянам, спричиняють величезні політичні, економічні і моральні втрати, чинять сильний психологічний тиск на великі маси людей, чим далі, тим більше забирають життя ні в чому не винних людей.

Треба визнати, що такий небезпечний соціально-політичний фактор, як тероризм, що ще десять років тому був подією з ряду геть вихідною, перетворився чи ледве не в повсякденну реальність сучасного життя.

Тероризм існував протягом майже всієї історії людства, однак у нинішньому столітті отримав своє небувале поширення та набув різноманітного ідеологічного забарвлення, високоорганізованого та дестабілізуючого характеру, несе в собі всі критерії небезпеки глобального значення. Це пов'язано як з об'єктивними процесами розвитку суспільства, глобалізацією та євроінтеграцією, так і з відсутністю ефективних заходів його попередження та запобігання.

Тероризм традиційно був замішаний на квазірелігійному фанатизмі, бо тільки абсолютна переконаність (або абсолютний етичний релятивізм) може виправдати насильницьке позбавлення людини життя тільки тому, що це «потрібно» для політичних або ідеологічних цілей. Даний елемент був присутній у дореволюційних терористів в Росії, у румунських фашистів «залізної гвардії» 30-х років нашого сторіччя, присутній у «тигрів Таміла» зараз. У фанатиків - мусульман одна з релігійних заповідей - вбивати ворогів аллаха. Вони вважають, що невірні в їх власній країні і в державі Ізраїль будуть знищені тому, що така воля аллаха. Секта «Аум сінріке» сповідала доктрину про те, що акт вбивства сприяє порятунку душі як жертви, так і вбивці. В останнє десятиліття ми з'явилися свідками терористичних актів, здійснених представниками фанатичних сект, причому, як правило, чим менше група, тим більше в ній фанатизму [1].

Тероризм – злочин, відомий ще здавна. Але й тепер дії (методи) терористів особливо не змінились, а змінились лише засоби їх втілення. Найчастіше терористичні методи боротьби використовуються режимами, партіями, рухами, угрупованнями, сектами та одинаками. Тому, на нашу думку, важливо дослідити зв'язок тероризму та релігії, проаналізувати його історико-релігійне коріння, оскільки саме знання цього аспекту надає можливість знаходити заходи по його попередженню та запобіганню на релігійному ґрунті, що і обумовлює актуальність теми.

Загальна проблема статті полягає у тому, що на сучасному етапі становлення нової, демократичної держави відбуваються кардинальні зміни в усіх сферах людського буття. Проблеми сьогодення ставлять перед суспільством розв'язання питань суспільно-політичного життя нашої країни, її відродження та національної безпеки, яке відбувається в сучасних суперечливих умовах, і тому інтерес до релігії в Україні зростає. Українська нація знаходиться в пошуках тих духовних орієнтирів, які б могли зняти соціально-психологічну напругу в суспільстві.

В Україні розпочався новий етап розвитку релігійних конфесій. Однак, він породив безліч проблем, пов'язаних з нормалізацією релігійного життя, пошуками шляхів в регулюванні між церковних відносин, зокрема, подолання гострих і болючих міжконфесійних конфліктів на основі конституційних положень принципу свободи совісті і відповідного законодавства про правове регулювання діяльності релігійних організацій. Але особливе місце серед цих проблем займає заманювання людей у різноманітні секти та церкви, де під прикриттям віри відбувається поступове їх втягування у терористичну діяльність. В останні часи виникли десятки агресивних рухів, які проповідують різні варіанти націоналізму, релігійного фундаменталізму, фашизму та ідеї кінця світу – від індуїстських націоналістів в Індії до неофашистів у Європі та секти „Гілка Давидова» в Уейко, штат Техас (США). Є такі рухи і в Україні, які можуть спровокувати здійснення терористичних актів та загрожують національній безпеці держави.

Аналіз останніх досліджень. Стан наукових розробок з питань тероризму останнім часом набуває позитивної динаміки. Вивченням проблем тероризму займаються такі зарубіжні та вітчизняні дослідники як Ф. Аречага, В. Антипенко, В. Богданович, В. Вітюк, В. Глушков, В. Ємельянов, С. Єфіров, Я. Кондратьєв, В. Крутов, А. Лізен, В. Ліпкан, В. Малісон та С. Малісон, А. Наумов, Н. Нижник, Г. Ситник, С. Телешун. Кожний з них по різному підходить до висвітлення питань протидії та запобігання тероризму, аналізує різні рівні, форми прояву, аспекти цього явища. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність переосмислення існуючих підходів до розуміння сучасного тероризму і розробки теоретичних аспектів дослідження.

Аналізуючи останні дослідження в яких започатковано розв'язання даної проблеми, можна зробити наступний висновок, якщо проблеми тероризму достатньо розглянуті, то проблеми еkleктичності релігій, які підштовхують до терористичної діяльності майже не вивчені та їм приділяється не достатньо уваги.

Основний зміст. Для всіх нетрадиційних релігій характерна еkleктичність – схильність до запозичення положень різних віровчень. Під еkleктичністю останніх розуміється спроможність прихильників цих учень вільно, «за смаком» запозичувати будь-які положення, що їм сподобались з будь-якої релігії. Запозичивши різноманітні ідеї, вони комбінують їх та розмірковують про них, як про нові. Потім вони проповідують своє вчення, використовуючи біблійний або інший стиль висловлювань у той час як сутність теорій, що ними викладаються, суперечить змісту біблійних та інших термінів, нерідко підштовхуючи до терористичної діяльності. Тому, основною метою даної статті є: визначити релігію, як важливий елемент попередження та запобігання можливих терористичних актів, та запропонувати заходи для попередження та запобігання тяжких наслідків від можливих проявів тероризму від нетрадиційних релігійних сект в Україні.

Спробуємо проаналізувати та виявити зв'язок релігії з тероризмом для кращого розуміння підстав по попередженню та запобіганню терористичних актів на релігійному ґрунті.

Людство порівнює тероризм з тяжким гріхом. Та з давніх давен про гріх та покарання за скоєння гріха (пекло) було написано теж ще у Біблії. Культурологи визначають, що гріх – це заборона, яка тлумачиться як помилка в поведінці (духовній – у помислах, предметній – у

вчинках) [2]. Філософи, як вираз зла. За християнським вченням, «гріх є беззаконня» (1 Ін 3:4). Він здійснюється і тоді, коли поступають усупереч тому, про що ведеться у законі, та тоді, коли не виконують законом приписаних дій [3].

До особливо тяжких гріхів відносяться: вбивство; злодійство; невірність; неправда; клятво злочин; заздрість та бажання чужого майна; нерозсудливість під впливом пристрастей і дурість як наслідок нерозсудливості; відсутність визнання рівності всіх людей [2].

Покарання за гріхи – пекло. Культурологи визначають, що пекло (від грец. *hades* – преісподня, тобто «нижнє місце») – згідно християнському віровченню місце вічного покарання занепалих ангелів та душ грішників після їх смерті [4].

В Новому Завіті є важливе попередження про Страшний Суд та опис стихій пекла: вогню, темряви, болі, плачу [2].

Таким чином, всі перераховані нами визначення гріха притаманні і тероризму, а більшість його наслідків напряду відносяться до стихій пекла. На нашу думку, саме тому, понад два століття тому відомий англійський громадський діяч та письменник Едмунд Берек назвав терористів «собаками пекла».

У XI столітті Хасаном аль-Сабахом, який й до сьогодні вважається одним з найкривавіших геніїв зла, була створена таємна секта ассасинів, що стала синонімом підступного вбивства. Але не вбивства та замаху зробили Хасана генієм зла, вони були тільки результатом його діяльності як ідеолога теорії терору, фундамент якої не вдалося зруйнувати й до сьогодні. Саме аль-Сабах розробив ідеологічні підвалини (які, до речі, з успіхом втілював у життя його сучасний послідовник Усама бен Ладен), так званої терористичної «держави», яка не має кордонів та чітко визначеної території.

Бойовики «Аль-Каїди» зараз знаходяться фактично скрізь, від Філіппін до Великобританії, більш ніж у 50 країнах світу. Простежуються чіткі паралелі, можна сказати «зв'язок часів та поколінь». Хасан аль-Сабах та Усама бен Ладен, «собаки пекла» повернулися...

Однак, на лідируючій позиції за масштабами і розмахом свого прояву і суспільному резонансу вийшов тероризм, в основі якого лежить сепаратизм (націоналістичний, релігійний, політичний, кримінальний або їх поєднання), що діє під прапором визвольної боротьби, націоналізму і релігійного екстремізму. У ряді країн, особливо в Росії, Афганістані, Туреччині, Іраку, склалася унікальна ситуація: на частині території країни обґрунтувалися збройні банди, утворивши кримінальні анклав.

Представники деяких націй, політичних угруповань, релігійних екстремістів хочуть нав'язати державі свою волю, свої рішення шляхом здійснення вибухів, підпалів, убивств політичних діячів, співробітників правоохоронних органів, військовослужбовців і журналістів.

Деякі дослідники знаходять джерела тероризму в Біблії, трактуючи жадливі кари, що наслав Господь на Єгипет як приклад перших терористичних актів. Звичайно, вони не розглядають кару Божу як прояв тероризму, а пояснюють це тим, що сучасний терорист вважає себе надлюдиною і намагається уподібнитися Господу у своїй владі над людьми: вважає себе вправі розпоряджатися людськими життями. Тому й базова формула терору є «списаною» з біблійної логіки. Сценарії цих «Страт» уже понад двадцять століть є класичною моделлю тероризму: висування вимог – відмова – здійснення насильницької акції [5].

Також у Біблії розповідається про те, що коли Самсон зруйнував храм, поховавши під його руїнами себе і філістимлян, він погубив більше життів, чим за усе своє життя. В усі століття в суспільстві було порівняно мало самсонів, але, з погляду на нові технології і характер світу, що змінився, у якому вони діють, невелика кількість озлоблених самсонів цілком можуть увєргнути світ у хаос. Зі ста спроб здійснення глобального терористичного акта дев'яносто дев'ять будуть напевно

безуспішними. Але єдина успішна спроба принесе більше жертв, більше матеріального збитку і більше паніки, чим усе, що випробував світ дотепер [6].

Деякі мусульманські ідеологи прираховують до обов'язків віруючої людини також „священну боротьбу за віру» – джихад. Ця боротьба може мати найрізноманітніші форми: починаючи з особистого самовдосконалення і активної релігійної пропаганди, до безкоштовної діяльності на користь громади або участі у воєнних діях «за віру». В різні періоди історії джихад використовувався тими чи іншими політичними силами як для мобілізації мас на визвольну боротьбу, так і з метою підтримки реакційних течій та організацій.

Нові нетрадиційні релігії є специфічною формою релігійних вірувань і своєрідним типом організацій. У них, як правило, не розроблена система віровчення і культу. Структура релігійних громад має жорстку структуру, на вершині якої перебуває харизматичний лідер, що має необмежену владу. Вони негативно ставляться до загальнолюдських моральних і соціальних цінностей, перебувають в опозиції щодо офіційних релігій. Релігійні громади ведуть переважно замкнений спосіб життя. Культ у релігійних громадах має колективний характер, активно використовується техніка психологічних маніпуляцій, психотерапія. Особлива увага приділяється так званим прозелітам, їм буквально «промивають» мізки, не залишають без опіки ні вдень, ні вночі, намагаються швидко пристосувати до «нового» способу життя в релігійній групі. На міжнародній арені об'єднання нетрадиційних релігій дають як могутні міжнаціональні корпорації, які займаються «крутим» бізнесом, мають свої філії у багатьох країнах світу.

Серед розмаїття нетрадиційних культів найближче до тероризму виділяються «Сатанинські групи». Найбільш поширеними серед них є «Міжнародне товариство Крішні», «Міжнародна комуна саньясинів», «Церква уніфікації Муна», різні товариства або рухи трансцендентальної медитації, місії божественного світла та ін. Вони возвеличують зло і насилля, проповідують спілкування з містичними джерелами – демонами, сатаною та ін. Серед них найбільш відома «Церква Сатани», яка проголосила себе антиподом християнства [7].

Характерним є те, що прихильником і основним контингентом нетрадиційних релігій стала молодь. Це вихідці переважно з середнього класу, що мали середню або вищу освіту і були матеріально забезпечені. Проте, в них були порушені соціальні зв'язки і втрачена перспектива реалізувати свої творчі здібності. Крім того, громади «нових» релігій нерідко ставали притулком для людей вибитих із звичайної життєвої колії. У новітніх релігіях приваблює тверда організація способу життя, жорсткі правила моральної поведінки, авторитаризм духовного пастиря, що теж є передумови тероризму.

В кінці другого тисячоліття нашої ери помітно пошвидко з'явилися різного роду апокаліптичні рухи. Ідея про швидкий кінець світу стара як світ, але відмічено, що не по цілком ще ясним причинам секти і рухи, що проповідують кінець світу, зазвичай активізуються до кінця сторіччя і особливо до кінця тисячоліття. Проповідники такої ідеї, як правило, не закликають до актів насильства, а деякі з них вважають себе провісниками відродження, народження нової людини. Інші, навпаки, вважають, що чим скоріше запанує Антихрист, тим скоріше зникне «прогнилий світ» і встановиться рай на землі, як передбачали святий Іоанн в «Одкровеннях», Нострадамус і численні інші пророки. Найбільш завзяті прихильники подібних сект прагнуть підштовхнути хід історії, провокуючи хаос, загальну війну, голод, епідемії і інші лиха, які знищать сучасний світ.

Елементи апокаліптичного мислення є в новітніх інтелектуальних течіях і в поглядах екстремістських політиків. Наприклад, найбільш ярі учасники екологічного руху, особливо так звані «реставраційні екологи», вважають, що цивілізація загине в результаті екологічної катастрофи, що, на

їх думку, буде невеликою втратою, оскільки життя переважної більшості людей «не має цінності». Від таких поглядів всього один крок до тероризму. Якщо викорінювання віспи порушує екосистему, чом би не відновити рівновагу, відродивши її вірус? Один з численних журналів цього напрямку називається «Хаос інтернешнл» [8].

З'явившись в Україні як частина світового релігійного процесу, нетрадиційні вірування успадкували ті риси, які характеризують неорухи взагалі і в будь-якій країні. Найсуттєвішим для неорелігій є те, що вони не обмежені рамками однієї релігії і певною мірою спрямовані на міжрелігійний синтез. Підвищена здатність до універсалізму – головна особливість більшості сучасних релігійних рухів.

У правовій державі шлях до подолання розриву між дійсністю та її відображенням у праві один: удосконалення законодавства. Тим-то логічним було прийняття Верховною Радою України закону «Про свободу совісті та релігійні організації» (квітень 1991 р.). Це ґрунтовний закон, який вирішує багато проблем, врегульовує правовими засобами суспільні відносини в сфері свободи совісті. Він ставить на міцну правову основу взаємовідносини держави і церкви, стоїть на сторожі інтересів релігійних організацій, людини і суспільства, відповідає міжнародним стандартам, міжнародним еталонам у галузі прав і свобод людини й громадянина.

Умовою успішної реалізації законодавства про свободу совісті та релігійні організації є належний державний контроль. Його здійснюють органи державної влади на місцях. Забезпечення проведення державної політики щодо релігії і церкви покликаний Державний орган України у справах релігії, який утворюється Кабінетом Міністрів.

Можна з певністю твердити, що Закон практично діє, його позитивний вплив простежується в повсякденній практиці суспільного життя, але, так само очевидно, що далеко не всі проблеми розв'язано, у складній системі взаємин церкви й держави не всі питання вирішуються на висоті правової держави, цивілізованого суспільства, мають місце напружені взаємини між окремими конфесіями, сектами, трапляються факти релігійного екстремізму.

Тому, основними заходами для попередження та запобігання тяжких наслідків від можливих проявів тероризму від нетрадиційних релігійних сект в Україні повинні бути:

- виховання та пропаганда серед всіх слоїв населення людяності, гуманізму, які є моральною основою життя суспільства, обов'язково передбачають знання існуючих вірувань, національних традицій, звичаїв (гуманізм – це справедливість, терпимість до інакомислячих, співучасть та взаєморозуміння);

- вивчення та знання з історії та теорії релігії, виникнення та розвиток першоджерел духовної культури людства допоможуть не попасти під вплив нетрадиційних культів схильних до проявів тероризму, тому, що жодна галузь чистої науки, здорового глузду, відірваного від глибинної духовності, від загальнолюдських норм моральності, не в змозі забезпечити всебічний і повноцінний розвиток особистості, всього людства, подальший прогрес світової цивілізації;

- надання можливості краще зрозуміти духовний світ релігійної та нерелігійної людини. Необхідно мати на увазі й те, що більшість сучасного населення світу (понад 80%) – віруючі. Для них релігія не просто сукупність уявлень про світ і не просто світогляд. Це й конкретна моральна програма, «наука життя» і певний вид повсякденної діяльності, душевного стану, почуттів та роздумів.

Висновки. Таким чином, коротко розглянувши проблеми еkleктичності релігій, які підштовхують до терористичної діяльності можна зробити наступні висновки:

1. Існує безперечний зв'язок між деякими релігійними сектами та можливим скоєнням терористичних актів, а релігія – є важливим елементом попередження та запобігання можливих терористичних актів, тому тероризм на релігійному ґрунті відноситься до числа загальнолюдських проблем та представляє серйозну загрозу державі, суспільству та особистості і тому, потребує адекватної відповідної реакції;

2. З перебігом часу поняття тероризму стало включати в себе уявлення про релігійні організації, які можуть сповідувати тероризм як метод політичної та релігійної боротьби;

3. На всіх етапах свого розвитку тероризм представляв винятково складне явище, обумовлене численними причинами соціального, економічного, правового, політичного та в тому числі і релігійного характеру. Погіршення соціально-політичного становища в державі, загострення національно-етнічних та релігійно-конфесійних проблем, а також міждержавних відносин спонукали певних людей, верстви населення та політичних партій чи угруповань застосовувати суспільно-небезпечні, протиправні терористичні дії для їх розв'язання;

4. Нетрадиційні рухи в Україні мають свої особливості у культурі, в організації, у відносинах з державою та громадськістю. Багато з них перебувають у стані формування. Тому, незавершеність процесу передбачає його постійне вивчення, а аналіз причин появи нетрадиційних рухів в Україні, особливостей їх поширення, характеристика сучасного стану нетрадиційної релігійності дає можливість визначити перспективи розвитку різних течій, побачивши в них як позитивні, так і негативні моменти;

5. Тероризм відноситься до числа загальнолюдських проблем. Перераховані обставини свідчать про те, що релігійний тероризм сьогодні представляє велику загрозу державі, суспільству та особистості і в зв'язку з цим потребує адекватної відповідної реакції;

6. Підготовка фахівців з державного управління з знаннями у галузі релігієзнавства, конституційно-правових принципів свободи совісті, вміння практичного вирішення питань, направлених на надання державою гарантій рівноправності громадян, незалежно від їхнього ставлення до релігії, тому що релігія тісно пов'язана з правом та без таких фахівців годі й сподіватися, що ми зможемо підготувати гуманітарне розвинуте покоління нової України, яке буде толерантно ставитись до іншої точки зору на походження Всесвіту і життя, збагатить себе знаннями про різні філософські, релігійно-етичні і культурні системи та буде впливати на конструктивний аналіз нового періоду в житті людства в XXI століття.

Список використаних джерел

1. Салимов К.Н. *Современные проблемы терроризма.* / К.Н. Салимов М. – 1999. С. 39.
2. *Культура и культурология* / ред. – сост.: А. И. Кравченко. – М.: Академический проект, Е.: Деловая книга, 2003. – С. 37, 274, 275.
3. *Новая философская энциклопедия* // М. 2000. – Т. 1. – С. 554, 555.
4. *Энциклопедический словарь по культурологии.* / М. : «Центр», 1997. – С. 16.
5. Бардін О. *Передісторія і генезис тероризму* // *Людина і політика.* – 2004. – № 2. – С. 130 – 143.
6. *Современный терроризм: новые правила старой игры.* *USIA Wireless File. ERF 203. 3.04.97. P. 10.*
7. Затинайко О.І. *Основи релігієзнавства* / О.І. Затинайко, М.П. Котов, Р.А. Степанова та ін. – Одеса.: ОІСВ, 1999. – С. 239, 241.
8. А. В. Щеглов *Анатомия терроризма: проблемно-психологический анализ.* // *Право и политика, 2000, № 5, <http://www.law-and-politics.com>.*

Рецензент: В.С. Мінасов, к.військ.н., проф., Військова академія (м. Одеса)

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭЛЕКТИЧНОСТИ РЕЛИГИЙ

Г.П. Фердман

Статья посвящена религии, как важному элементу предупреждения и предотвращения возможных террористических актов; освещению роли государственной власти на местах по обеспечению проведения государственной политики относительно религии и церкви; предложены мероприятия для предупреждения и предотвращения тяжелых последствий от возможных проявлений терроризма, которые связаны с нетрадиционными религиозными сектами Украины.

Ключевые слова: «терроризм», «религия», «предупреждение», «предотвращение», «национальная безопасность», «террористический акт», «секта».

SOME PROBLEMS OF ELECTICHNOST RELIGIONS

G.P. Ferdman

This article is dedicated to the religion as a significant element of warning and prevention of possible terrorist actions. The role of local authorities in implementation of state policy regarding religion and the Church is elucidated. Measures to warn and prevent severe consequences caused by possible terrorist actions of nontraditional religious sects in Ukraine are proposed.

Key words: «terrorism», «religion», «warning», «prevention», «national security», «terrorist action», «sect».